

УДК: 159.9:001.8:001.82:005.61

НАУКОВІ ПІДХОДИ ЩОДО РОЗУМІННЯ СУТНОСТІ СУЧАСНОЇ МЕТОДОЛОГІЇ НАУКИ

І.В. Копитін

аспірант кафедри педагогіки та психології освітньої діяльності, Запорізького національного університету
ivan-kopytin@ukr.net

Копитін І.В. Наукові підходи щодо розуміння сутності сучасної методології науки. В статті описаний сучасний стан формування глобальної науки і як результат, необхідність розробки єдиної теорії методології науки. Зроблений наголос на слабкому науковому інтересі до розробки питання змісту та предмету методології науки. В публікації наведені точки зору сучасних вітчизняних та зарубіжних дослідників які розкривають зміст та предмет методології. Проведений понятійний аналіз сутності методології та вказане домінування описового підходу щодо визначення її змісту. Виділений науковий підхід розуміння методології, як вчення про організацію діяльності. Здійснений теоретичний аналіз методології науки через категорію діяльності. Описані два основних види діяльності: продуктивна та репродуктивна. Методологія розглянута як продуктивний вид діяльності. Вказана логічна структура діяльності, її параметри та характеристика.

Ключові слова: метод, методологія, філософія, наука, предмет методології, форма мислення, організація діяльності.

Kopytin, I.V. Scientific approaches to understanding the essence of modern methodology of science. The article describes the current state of the formation of global science and, as a result, the need to develop a unified theory of methodology of science. There is weak scientific interest in developing the content of the subject of the methodology of science. Today, methodology is not the main science. A high level of informatization of modern society is necessitates the formation of a unified methodology of science. Insufficient development of the methodology is influenced by its relationship with philosophy. The publication notes the role of philosophy in the development of methodology as a separate science. The points of view of modern domestic and foreign researchers which reveal the content and subject of methodology have been presented. A conceptual analysis of the essence of the methodology has been carried out. In modern science, descriptive approach over analytic prevails. Among the analyzed scientific approaches is the lack of a meaningful description of the methodology. A significant number of interpretations of the essence of the methodology is due to the change of modern society. In the article, the methodology is considered as a science of the organization of activities. A theoretical analysis of the methodology of science through the category of activity is carried out. Two main types of activity are described: productive and reproductive. The methodology is considered as a productive activity. The logical structure of activity, its parameters and characteristics are indicated. Further perspectives of development of methodology as a science are determined.

Keywords: method, methodology, philosophy, science, subject of methodology, form of thinking, organization of activity.

Постановка проблеми. Сучасна глобалізація, міжнародне співробітництво та міжнародний трансфер технологій зумовлюють тенденцію до формування єдиної глобальної науки. Поряд з цим, виникає необхідність формування єдиної методології, яка б забезпечила успішний процес інтеграції світової науки. На сьогоднішній день питання методології як окремої науки є досить дискусійним. Проблема сутності, предмету, структури, функцій методології розглядаються як науковцями різних галузей, так і філософами. Більше того, науковцями відзначається, загальний слабкий науковий інтерес до методології, що зумовлено неясністю її сутності в питаннях співвідношення методологічних і теоретичних проблем науки, а також, співставлення методології і філософії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наявна невелика кількість україномовних джерел [10; 12; 13] з проблеми визначення сутності методології, підтверджують слабкий інтерес вітчизняних науковців до розробки питання її предмету та змісту. Більш ґрунтовно проблема методології розкрита у працях зарубіжних дослідників [2; 4; 5; 14; 15; 17; 18; 19].

Таким чином, **мета статті** полягає у теоретичному узагальненні та критичному аналізі сучасних наукових підходів щодо сутності методології науки.

Виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням отриманих результатів. Так як методологія зародилася в лоні філософії, логічно, що першими, хто почав систематично розробляти це питання були філософи. У витоків розробки методології, як засобу пізнання стояли такі мислителі-філософи як Сократ і Платон. Вагомий внесок в розробку теорії методології був зроблений Аристотелем. Філософ розробив логічну систему, яка отримала назву «Органон» і була визначена ним як універсальний засіб істинного пізнання. Значний внесок був зроблений такими видатними філософами нашої ери як: Ф. Бекон та його індуктивний метод; Р. Декарт та розроблений ним раціоналістичний метод; Г. Гегель, К. Маркс та сповідуваний ними діалектичний метод [1].

Враховуючи складність та об'ємність наявного матеріалу з питання методології, в рамках даної статті проведений тільки понятійний аналіз сутності методології.

Здійснений аналіз закордонних джерел [17; 18; 19] показав, що здебільшого, методологія розуміється або як система методів або як загальна стратегія дослідження. Так, наприклад в словнику Маріам-Вебстер методологія визначається як: 1) сукупність методів, правил та постулатів, що використовуються дисципліною: конкретна процедура або сукупність процедур; 2) аналіз принципів або процедур дослідження в конкретній сфері [22].

S.I. Irny та A.A. Rose визначають методологію як – «систематичний, теоретичний аналіз методів, що застосовуються до певної галузі вивчення. Вона включає в себе теоретичний аналіз основ методів та принципів, пов'язаних з галуззю знань. Як правило, вона охоплює такі поняття, як парадигма, теоретична модель, етапи та кількісні або якісні методи» [20, с.326].

K.E. Howell визначає методологію як «загальну парадигму дослідження, яка визначає, як слід проводити дослідницький проект, і серед іншого визначає конкретні методи, які слід використовувати. Ці методи визначають інструменти або стратегії для збору даних або, іноді те, як саме результати повинні бути проаналізовані» [19, с.99].

Fei Ma пропонує наступне визначення методології: «методологія – це система методів, принципів та правил регулювання дослідницького проекту в певній дисципліні» [18, с.567].

Поряд з цим, серед українських дослідників, також присутнє невизначене, множинне розуміння сутності методології. В інтерпретації сутності методології Т.Г. Лешкевич вказує на те, що: «методологія базується на прийнятті наукового знання, як інтерсуб'єктивного і деперсоніфікованого. Основна мета методології – забезпечити наукове та соціальне пізнання соціально вивіреними та апробованими правилами, прийомами та нормами» [3, с.350]. Своїм розумінням, автор присвоює місце методології, яке перебуває в підпорядкуванні науки. В розумінні Т.Г. Лешкевича методологія галузь практики, яка може існувати та існує тільки за рахунок знань, які виробляє, створює наука, тим самим, позбавляючи методологію можливості конструювати власні знання.

О.П. Пунченко визначає методологію науки як:

1. форму рефлексивного осмислення наукового пізнання [10, с.27].
2. сукупність прийомів здійснення пізнавальної діяльності в тій чи іншій науці. Методологія виступає як сукупність способів діяльності і вимог до мислячого суб'єкта, сформульованих на основі закономірностей [10, с.30].

3. загальна теорія методу. Тут відображається необхідність аналізу загальних проблем формування, підбору, застосування наукових методів у єдності: підстав їх існування, структури та змісту, взаємного зв'язку і взаємодії, ефективності і т.п. [10, с.30].

Запропоновані автором визначення сутності методології пропонують нам три варіанти розуміння методології: перший варіант розглядає методологію як певний тип свідомості, яка має на меті розвиток науки шляхом рефлексивного аналізу; другий варіант пропонує розглядати методологію як сукупність прийомів, свого роду технологію пізнання але знову ж таки в рамках конкретної науки; третій варіант виводить методологію на загальнонауковий рівень, але все таки зберігає її трактування в якості методу.

Провідний український дослідник в сфері методології А.В. Фурман, також, зберігає множинність трактовки сутності методології. В своїй статті «Світ методології» автор наводить наступні визначення методології:

- 1) окреме *вчення* про логічну організацію і структурно-змістову динаміку, принципи і нормативи, методи і засоби діяльності [13, с.49];

- 2) специфічна *система раціональних знань* про форми, методи, способи рефлексивних мислення і вчинкового діяння у єдності із сукупністю норм та інструментів різнорівневого методологування [13, с.49];

- 3) особлива *сфера* мислєдїяльнїсно центрованих пізнання, критики, творення і рефлексії, які охоплюють усі типи і стилі мислення, через котрі задається у людській свідомості світ і які спричиняють формування та розвиток методологічного мислення як його нової універсальної форми, що уможлиблює не лише розширене світобачення, а й діяльнїсно-вчинкове світо оволодіння [13, с.49];

4) персоніфікований *спосіб життя*, тип проблемно-рефлексивного існування, за якого із самого себе дослідником продукуються методологічне мислення і методологічне відношення [13, с.49].

А.В. Фурман визначає методологію, як загальне поняття, що має наступні характеристики: 1) максимальний обсяг; 2) мінімальний зміст; 3) характеризується межовою абстрактністю; 4) відображає найфундаментальніші зв'язки і залежності мисленнєво зреалізованої дійсності у чотирискладовій логіко-параметричній структурі поняття (обсяг, зміст, значення, смисл) [13, с.52].

Крім того, вчений наводить ще декілька варіантів визначення сутності методології:

1) методологія – це універсальна форма мислення;

2) методологія – це практичне мистецтво науково зорієнтованого філософування, котре схоже до ремесла, що передається тільки за наявності живого взірця – його конкретного носія [13, с.56].

Відштовхуючись від запропонованої вище автором логіки, методологію можна розуміти як певну форму мислення, яка направлена на вирішення всіх видів проблем і завдань (універсальність), але отримати навички такого мислення (методологування) можливо лише у наставника, майстра або митця. Цим самим автор прагнув підкреслити не тільки унікальність але й вибірковість, обраність методології (методологічно мислити може не кожен, а лише той, хто знайшов майстра-наставника, митця методологування).

Варто відзначити, що в підході до розуміння методології А.В. Фурманом досить чітко простежуються дві тенденції. Перша з них полягає в тому, що автор розуміє складність явища, його фундаментальність та всеосяжність, що можна пояснити характеристиками, які наводить дослідник, але при цьому, А.В. Фурман не формулює єдину концепцію розуміння методології, зберігаючи описовий підхід до вказаної проблеми.

Наступна лінія, на наш погляд, полягає в трактуванні методології з позиції системомиследіяльнісного підходу. Саме в даному підході знайшло своє відображення положення про те, що методологія, перш за все, це практика, стиль та спосіб життя методолога. Отримати навички методологування можна лише за умови участі в методологічній діяльності і лише під наглядом, наставництвом майстра-методолога.

Системо-миследіяльнісна методологія (СМД-методологія) – це філософсько-методологічний напрям в радянській та пострадянській соціально-гуманітарній думці, що оформився на основі ідей і концепцій, які розроблялися з 1952 року в рамках Московського логічного (методологічного) гуртка (МЛК / ММК) [9].

Методологія, мислима в онтологічному горизонті системомиследіяльнісного підходу, виступає як особливе діяльнісне утворення – «сфера, або організм, діяльності», тобто суперсистема [9].

СМД-методології, в якості сфери діяльності, властива своя особлива структура і форма мислення – методологічне мислення, покликане виробляти нові засоби і нову технологію, а саме засоби і технологію надпредметного мислення [9].

Г.П. Щедровицький сформулював власне розуміння методології як складної розумової роботи в онтологіях, спрямованої на конструювання знань, відтворення сутнісних характеристик реальності, розробку категорій як засобів онтологічної і методологічної роботи, які організують мислення дослідників [15; 16].

Л.М. Карнозова, Г.І. Александрова вважають, що: «основна функція методології полягає в забезпеченні універсуму миследіяльності проектами, програмами, нормами і приписами. Необхідність в цих проектах, програмах і нормах визначається характеристикою, сучасної соціокультурної ситуації, яка складається в тому, що традиційні предметні і професійні форми мислення і діяльності не забезпечують сучасної практики, яка все більше ускладнюється та потребує комплексних підходів» [2].

Вагомий внесок СМД-методології полягає в розробці нею потужного схематично-категоріального апарату і створення нової форми колективної роботи – організаційно-діяльнісної гри. Од-гра була заявлена як нова форма вирішення соціально-господарських проблем суспільства.

Системо-миследіяльнісна методологія, в свій час, могла претендувати на звання загальної методології. Можна сказати, що перевірку часом вона пройшла але не в повній мірі і не в своєму початковому вигляді. Перш за все, це пов'язано із самою особистістю Г.П. Щедровицького. Його методологічний підхід значимо змінювався декілька разів, протягом всього його життя. По-друге,

після розпаду Методологічного гуртка, Г.П. Щедровицький отримав статус мисленнєво недосяжного, одноосібного лідера, який прагнув до впровадження методологічного мислення на всіх ключових рівнях соціально-політичної організації суспільства. По-третє, після смерті Г.П. Щедровицького, створена ним методологічна спільнота розкололася на декілька менших, що привнесло чималу невизначеність в сутність СМД-методології, як результат її трактувань різними новоутвореними методологічними спільнотами. Одну з таких методологічних спільнот очолив його син П.Г. Щедровицький.

Переходячи до аналізу методології із загальнонаукової позиції, наведемо варіанти визначення методології російських дослідників. В.І. Штанько вказує на те, що: «Одне з основних завдань методологічного аналізу – вивчення походження, сутності, ефективності та інших характеристик методів пізнання, визначення можливостей і меж застосування тих чи інших методів пізнавальної діяльності. Методологія по суті визначає стратегію наукового пізнання [14, с.98].

М.В. Мостепаненко наводить два, на наш погляд, узагальнених визначення сутності методології: 1) вчення про методи пізнання й перетворення світу; 2) сукупність прийомів дослідження, що їх застосовують у будь-якій науці відповідно до специфіки предмета її пізнання [5, с.8].

В.І. Назаров визначає методологію як певне учіння про принципи, форми і способи отримання та організації наукового знання [6, с.344].

П.В. Петрій наводить наступні варіанти визначення сутності методології:

1. тип раціонально-рефлексивної свідомості, направлений на вивчення, удосконалення і конструювання методів в різних сферах духовної та практичної діяльності (вузьке розуміння);
2. система принципів та способів організації та будівництва теоретичної та практичної діяльності, а також учіння про цю систему;
3. учіння про методи та їх використання [8, с.8].

В.І. Тютюнник визначає методологію як: «Область наукової діяльності, вході якої досліджуються і застосовуються загальні та спеціальні методи наукових досліджень, а також принципи підходу до визначення предмета, об'єкта і методів дослідження дійсності і до вирішення різних класів наукових завдань» [11, с.8].

В.О. Мазилів досліджуючи питання методології психологічної науки дотримується позиції методологічного лібералізму, запропонованого В.А. Юревичем, суть якої полягає в тому, що необхідно прийняти як даність ту поліпарадигмальність психології, яка утворилася як результат наукової кризи, в якій перебуває сучасна психологія [17, с.380].

На думку В.О. Мазилова позиція методологічного лібералізму є найбільш конструктивною, так як саме такий методологічний підхід відкриває можливість інтеграції психологічного знання [4, с.175]. Тим самим, на наш погляд, автор підтверджує можливість існування загальної методології. Крім того, вчений вбачає лише в такій, інтегративній методології єдиний вихід, який дасть можливість вирішувати наукові завдання XXI століття.

Досить цікаве, об'ємне трактування методології, яке відображає її фундаментальність та фактичну всеосяжність, ми знайшли в закордонних джерелах, де вказувалося що методологія не передбачає надання рішень – отже, це не те ж, саме, що і метод. Замість цього методологія пропонує теоретичну основу для розуміння того, який метод, набір методів або найкращі практики можна застосувати до конкретного випадку [22].

Змістовний підхід до розуміння сутності методології знаходимо в роботі О.М. Новікова та Д.О. Новікова. Автори відзначають, що методологія – це вчення про організацію діяльності. Як результат, предметом методології автори виділяють організацію діяльності [7, с.20].

На наш погляд, особливість цього підходу до розуміння сутності та предмету методології полягає в його теоретичній концептуальності. Автори співвідносять методологію з діяльністю, що спрямована на організацію іншої діяльності. Тим самим надаючи їй характер структурності та системності.

Крім того, О.М. Новіков та Д.О. Новіков проводять розмежування діяльності на репродуктивну та продуктивну. Визначаючи в якості репродуктивної – діяльність, яка є копією діяльності іншої людини або власної діяльності. Особливість такої діяльності полягає в засвоєнні технологій або набору процедур, рухів і т.д. Така діяльність, відзначають автори, є сама собі здатною до самоорганізації [7, с.21].

Порівняно з репродуктивною, продуктивна діяльність направлена на отримання об'єктивно/суб'єктивно нового результату. Наявність факту отримання нового результату викликає необхідність організації такої діяльності [7, с.21]. Проводячи таке розмежування діяльності, тим самим, автори проводять межу у використанні та застосуванні методології. Пояснюючи це тим, що методологія може бути направлена на організацію лише продуктивної діяльності.

Значна увага відводиться авторами на аналіз сутності категорії «організація». Розгляд організації діяльності як: властивості, процесу та організаційної системи дає можливість розглядати методологію в досить широкому контексті.

Аргументуючи власний теоретичний підхід, автори наводять наступну логічну структуру діяльності: суб'єкт, об'єкт, предмет, форми, засоби, методи і результат [7, с.25]. І поряд з цим, дослідники наводять параметри, характеристику діяльності, які необхідно враховувати в процесі її організації: особливості, принципи, умови, норми.

Підсумовуючи теоретичний підхід запропонований О.М. Новіковим та Д.О. Новіковим, можна вказати, що методологія – це вчення про те, як організувати та впорядкувати діяльність, направлену на здобуття нового знання, в цілісну систему з чітко визначеними характеристиками, логічною структурою та процесом її здійснення.

Висновки і перспективи подальшого дослідження. Здійснений теоретичний аналіз праць зарубіжних та вітчизняних учених, які в тій чи іншій мірі розкривають сутність методології, надав можливість виявити тенденцію, яка, на наш погляд, тільки підтверджує невизначеність сутності методології та її предмету. Перш за все, даний факт зумовлений фундаментальним характером самої методології. По-друге, на невирішеність цього питання впливає тісний взаємозв'язок методології та філософії. Сучасні дослідники, намагаючись максимально зжати, вмістити всю сутність методології в одне поняття йдуть двома шляхами. Перший з них реалізується завдяки подвоєнню предмета, коли з однієї сторони в предмет методології «записують» знання та пізнання, їхні закони, а з іншої – свідомість та діяльність. Інший шлях, полягає в підміні сутності методології її ознаками, характеристиками, рівнями, функціями і т.д. Наявність чималої кількості варіантів трактування сутності методології можна пояснити зміною устрою сучасного суспільства, його переходом в нову епоху постіндустріалізації, яка характеризується зміною ролі науки в суспільстві, переважанням ролі глобальної економіки та чималим рівнем інформатизації сучасного суспільства.

Ми вважаємо, що сучасний стан розвитку методології як науки можна порівняти із сучасною психологією, яка налічує в своєму арсеналі чималу кількість теоретичних, практичних підходів, положень, які в тій чи іншій мірі претендують на головну роль в розвитку науки. З оглядом на беззаперечну актуальність розвитку єдиної теорії методології науки, вкажемо, що перспектива подальших досліджень полягає в розробці її теорії, яка повинна: відображати фундаментальність методології; мати систему знань, які описуватимуть процес організації діяльності отримання нових знань; відповідати на просте питання «Як організувати продуктивну діяльність?».

Список використаних джерел

1. Большая Советская Энциклопедия. – Режим доступа: <http://bse.sci-lib.com/article076034.html>
2. Карнозова Л.М, Александрова Г.И. Методологический анализ игротехнической работы в ОД-игре. – Режим доступа: <http://www.fondgp.ru/lib/collections/archive/16/1>
3. Лешкевич Т.Г. Философия и теория познания / Татьяна Геннадьевна Лешкевич. – М.: ИНФРА-М, 2013. – 408 с.
4. Мазилев В.А. Методология отечественной психологической науки: основные направления исследований и разработок / Владимир Александрович Мазилев // Ярославский педагогический вестник. – 2010. – Том II, №3. – С. 174-191.
5. Мостепаненко М.В. Методология научного познания, ее предмет и сущность / Михаил Васильевич Мостепаненко // Методология научного познания: естественные и технические науки сборник. – Л.: Изд-во Ленингр. ун-та, 1974. – Вып. 1. – С. 8-12.
6. Назаров И.В. Статус и структура методологии / Илья Владиславович Назаров // Российский гуманитарный журнал. – 2015. – Том 4, № 5 – С. 339-346.
7. Новиков Д.А. О предмете и структуре методологии / Д.А. Новиков, А.М. Новиков // Мир образования – образование в мире. – 2008. – № 1. – С. 29-41.
8. Петрий П.В. Методология научного познания и исследования: содержание и современные представления / Петр Владимирович Петрий // Вестник Военного университета. – 2011. – № 4 (28). – С. 7-11.
9. Пископелль А.А. Системо-мыследеятельностная методология / А.А. Пископелль, В.М. Розин, Ф.И. Голдберг, В.С. Бернштейн, А.В. Александров. – Режим доступа: <http://gtmarket.ru/concepts/7268>
10. Пунченко О.П. Методологічні новації у сучасному науковому пізнанні / Олег Петрович Пунченко // Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії. – 2014. – Вип. 57. – С. 27-37.

11. Тютюнник В.И. Основы психологических исследований: Учебное пособие для студентов факультетов психологии высших учебных заведений по направлению 521000 – «Психология» / В.И. Тютюнник. – М.: УМК «Психология», 2002. – 208 с.
12. Удалов В.Л. Проблеми та перспективи розвитку сучасної методології науки / В.Л. Удалов // Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Філологічні науки». – 2013. – № 2 (6). – С. 29-42.
13. Фурман А.В. Світ методології / Анатолій Васильович Фурман // Психологія і суспільство. – 2015. – № 2. – С. 47-60.
14. Штанько В.И. Философия и методология науки. Учебное пособие для аспирантов и магистрантов естественнонаучных и технических вузов / Валентина Игоревна Штанько. – Харьков: ХНУРЭ, 2002. – 292 с.
15. Щедровицкий Г.П. Логика и методология науки. – Режим доступа: http://www.fondgp.ru/projects/jointly/school/3/additional/Schedrovitckij_G.P._Metodologiya_nauki%2C_logika%2C_teoriya_myshleniya.doc
16. Щедровицкий Г.П. Принципы и общая схема методологической организации системно-структурных исследований и разработок. – Режим доступа: <http://www.fondgp.ru/gp/biblio/rus/48>
17. Юревич А.В. Психология и методология / Андрей Владиславович Юревич. – М: Институт психологии РАН, 2005. – 312с.
18. Fei Ma. A Review of Research Methods in EFL Education. Theory and Practice in Language Studies / Fei Ma. – 2015. – Vol. 5, No. 3. – pp. 566-571.
19. Howell K.E. Introduction to the Philosophy of Methodology / K.E. Howell. – London: Sage Publications, 2013. – 263 p.
20. <https://ipfs.io/ipfs/QmXoypizjW3WknFjJnKLwHCnL72vedxjQkDDP1mXWo6uco/wiki/Methodology.html> - cite_ref_1Irnny S.I. A.A. Designing a Strategic Information Systems Planning Methodology for Malaysian Institutes of Higher Learning (isp-ipta) / S.I. <https://ipfs.io/ipfs/QmXoypizjW3WknFjJnKLwHCnL72vedxjQkDDP1mXWo6uco/wiki/Methodology.html> - cite_ref_1Irnny, A.A. Rose // Issues in Information System. – 2005. – Vol.VI, No. 1. – pp. 325-331.
21. The Merriam-Webster Dictionary. – Режим доступа: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/methodology>
22. Methodology. – Режим доступа: <http://ipfs.io/ipfs/QmXoypizjW3WknFjJnKLwHCnL72vedxjQkDDP1mXWo6uco/wiki/Methodology.html>

References transliterated

1. Bol'shaja Sovetskaja Encyklopedija. – Rezhym dostupa: <http://bse.sci-lib.com/article076034.html>
2. Karnozova L.M, Aleksandrova G.Y. Metodologicheskij analiz ygrotehnicheskoy raboty v OD-ygre. – Rezhym dostupa: <http://www.fondgp.ru/lib/collections/archive/16/1>
3. Leshkevych T.G. Fylosofiya y teoryja poznanyja / Tat'jana Gennad'evna Leshkevych. – М.: YNFRA-M, 2013. – 408 s.
4. Mazylov V.A. Metodologija otechestvennoj psyhologicheskoy nauky: osnovnye napravlenija yssledovanyj y razrabotok / Vladymyr Aleksandrovych Mazylov // Jaroslavskij pedagogicheskij vestnyk. – 2010. – Tom II, №3. – S. 174-191.
5. Mostepanenko M.V. Metodologija nauchnogo poznanyja, ee predmet y sushhnost' / Myhayl Vasylyevych Mostepanenko // Metodologija nauchnogo poznanyja: estestvennye y tehnycheskye nauky sbornyk. – L.: Yzd-vo Lenyng. un-ta, 1974. – Vyp. 1. – S. 8-12.
6. Nazarov Y.V. Status y struktura metodologyy / Yl'ja Vladyslavovych Nazarov // Rossyjskij gumanytatnyj zhurnal. – 2015. – Tom 4, № 5 – S. 339-346.
7. Novykov D.A. O predmete y strukture metodology / D.A. Novykov, A.M. Novykov // Myr obrazovanyja – obrazovanye v myre. – 2008. – № 1. – S. 29-41.
8. Petryj P.V. Metodologija nauchnogo poznanyja y yssledovanyja: sodержanye y sovremennye predstavlenija / Petr Vladymyrovych Petryj // Vestnyk Voennogo unyversyteta. – 2011. – № 4 (28). – S. 7-11.
9. Pyskoppel' A.A. Systemo-mysledejatel'nostnaja metodologija / A.A. Pyskoppel', V.M. Rozyn, F.Y. Goldberg, V.S. Bernshtejn, A.V. Aleksandrov. – Rezhym dostupa: <http://gtmarket.ru/concepts/7268>
10. Puchenko O.P. Metodologichni novacii' u suchasnomu naukovomu piznanni / Oleg Petrovych Puchenko // Gumanitarnyj visnyk Zaporiz'koi' derzhavnoi' inzhenernoi' akademii'. – 2014. – Vyp. 57. – S. 27-37.
11. Tjutjunnyk V.Y. Osnovy psyhologicheskyyh yssledovanyj: Uchebnoe posobyje dlja studentov fakul'tetov psyhologyy vysshyh uchebnyh zavedenij po napravleniju 521000 – «Psychologyja» / V.Y. Tjutjunnyk. – М.: УМК «Psychologyja», 2002. – 208 с.
12. Udalov V.L. Problemy ta perspektivy rozvytku suchasnoi' metodologii' nauky / V.L. Udalov // Visnyk Dnipropetrovs'kogo unyversytetu imeni Al'freda Nobelja. Serija «Filologichni nauky». – 2013. – № 2 (6). – S. 29-42.
13. Furman A.V. Svit metodologii' / Anatolij Vasylyovych Furman // Psyhologija i suspil'stvo. – 2015. – № 2. – S. 47-60.
14. Shtan'ko V.Y. Fylosofija y metodologija nauky. Uchebnoe posobyje dlja aspyrantov y magystrantov estestvennonauchnyh y tehnycheskyh vuzov / Valentyna Ygorevna Shtan'ko. – Har'kov: HNURЭ, 2002. – 292 s.
15. Shhedrovyc'kij G.P. Logyka y metodologija nauky. – Rezhym dostupa: http://www.fondgp.ru/projects/jointly/school/3/additional/Schedrovitckij_G.P._Metodologiya_nauki%2C_logika%2C_teoriya_myshleniya.doc
16. Shhedrovyc'kij G.P. Pryncypy y obshhaja shema metodologicheskoy organyzacyy systemno-struktornyh yssledovanyj y razrabotok. – Rezhym dostupa: <http://www.fondgp.ru/gp/biblio/rus/48>
17. Jurevych A.V. Psyhologija y metodologija / Andrej Vladyslavovych Jurevych. – М: Ynstytutpsyhologyy RAN, 2005. 312s.
18. Fei Ma. A Review of Research Methods in EFL Education. Theory and Practice in Language Studies / Fei Ma. – 2015. – Vol. 5, No. 3. – pp. 566-571.
19. Howell K.E. Introduction to the Philosophy of Methodology / K.E. Howell. – London: Sage Publications, 2013. – 263 p.
20. Irny S.I. A.A. Designing a Strategic Information Systems Planning Methodology for Malaysian Institutes of Higher Learning (isp-ipta) / S.I. Irny, A.A. Rose // Issues in Information System. – 2005. – Vol.VI, No. 1. – pp. 325-331.
21. The Merriam-Webster Dictionary. – Rezhym dostupa: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/methodology>
22. Methodology. – Rezhym dostupa: <http://ipfs.io/ipfs/QmXoypizjW3WknFjJnKLwHCnL72vedxjQkDDP1mXWo6uco/wiki/Methodology.html>